

ERKEN YENİÇAĞDA HRİSTİYAN BATI DÜNYASINDA TÜRK İMAJI*

Karl Vöcelka**

Çeviren: Songül ÇOLAK***-Fatma AKAY-TÜRKER****

Bir Türk boyunun Osman oğulları liderliğinde devlet kurmak üzere 14. Yüzyılda Avrupa'ya doğru yayılması ve döneminde bir dünya gücü oluşturmaya çalışması, Balkanlarda esaslı değişiklikler yarattı; öyle ki bugünün ekonomik, sosyal, hukuki, dini, kültürel ve politik olaylarını anlayabilmek için o günün tarihine bakmamız gerekmektedir¹. Esasında Osmanlıların saldırı dalgasından çok az ölçüde etkilenmiş olmasına rağmen Orta Avrupa'da ki bu yayılışı, -zamanın kaynakları göz önünde bulundurulduğunda- bu bölgenin tarihi görünümü açısından derin etkiler bırakmıştır.

Osmanlıların Balkan Yarımadası'nda ilerlemesiyle, orta çağda Arapları geri püskürten Avrupa, bir kez daha İslam ve İslam dünyasıyla yüzleşti. Bu askeri çatışmalarla birlikte, Orta Avrupa'da ve dar anlamda 15. Yüzyılda Avusturya'nın

---

* Karl Vöcelka, "Das Türkenbild des christlichen Abendlandes in der frühen Neuzeit" in *Österreich und die Osmanen: Prinz Eugen und seine Zeit: Schriften des Institutes für Österreichkunde*, 51/52, Hrsg, Erich Zöllner und Karl Gutkas, Österreichischer Bundesverlag, Wien 1988. S. 20-32.

** Viyana Üniversitesi *Avusturya Tarihi Bölümü* öğretim üyesi. "Doçent Dr. et Mag. Phil." Unvanlarını taşıyan Karl Vöcelka 2000-2004 ve 2008-2012 yılları arası *Avusturya Tarihi Bölümü* Bölüm Başkanlığı yapmıştır.

*** Prof. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

**** Mag.Phil. Viyana Üniversitesi Doktora Öğrencisi.

¹ Mukayese ediniz *Ernst Werner: Die Geburt eine Großmacht*, Berlin 1966; *J. Stanford und Ezel Kural Shaw: History oft he Ottoman Empire and Modern Turkey*, 2 Bde. London-New York-Melbourne 1976-77; fakat özellikle *Joseph von Hammer-Purgstall: Geschichte des Osmanischen Reiches*, 10 cilt., Pest 1827-1856, yeni baskı Graz 1963; *Johann Wilhelm Zinkeisen: Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, 7 cilt., Hamburg 1840-1863; *İsmail Hakkı Uzunçarşılı: Osmanlı Tarihi II ve III*, Ankara 1976-77; *Nicolae Iorga: Geschichte des Osmanischen Reiches*, 5 cilt. (=Geschichte der europäischen Staaten 51/1-5), Gotha 1908-1913; *T. Yılmaz Öztuna: Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, 12 cilt, İstanbul 1963-1975; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, 6 cilt., İstanbul 1958.

bugünkü sınırları içindeki Steiermark ve Kärnten, ayrıca yine Habsburg devletleri olan Krain ve aşağı Steiermark bölgelerini ilk kez istila eden Osmanlı, 16. Yüzyılın başlarında iktidarının doruk noktasına ulaşmıştı. 1526 tarihli Mohaç savaşının sonuçlarını geniş kapsamlı düşünecek olursak, bu savaşta ölen Macar ve Bohemya Kralı *II. Ludwig*'ten sonra, eniştesi Habsburg Kralı *I. Ferdinand*'a sadece kendi ülkeleri değil, aynı zamanda Türk tehlikesi de miras kalmıştı ve o andan itibaren hem Avusturya'da hem de ona bağlı ülkelerde Habsburglar'ın en önemli ve acil görevi Türk tehlikesine karşı savaşmak olmuştu. Ayrıca Habsburg hanedanı 1556 yılından itibaren Kutsal Roma İmparatorluğu'nun da Alman imparatoru idi. Bu durumdan öncelikle etkilenen, askeri ve mali bakımdan katkı sağlamak zorunda kalan kendilerine bağlı ülkeler ve bu ülke halkları idi.

Osmanlının püskürtülmesinde zaman ve mekân bakımından bazı bölgeleri ayırmak gerekir. Bugünkü Slav Balkan ülkelerinin özellikle 14. ve 15. Yüzyılda gerçekleşen fethinin yanı sıra, Orta Avrupa'nın Osmanlı ile silahlı çatışma dönemi 16. Yüzyıldan 17. Yüzyılın sonlarına, İkinci Viyana kuşatmasına kadar sürmekte ve sonrasında Macaristan'ın fethinin gerçekleşmesi ve akabinde buna bağlı olarak Habsburglar'ın büyük imparatorluğa yükselmesi büyük önem arz etmekteydi. Bundan bağımsız olduğu halde bir şekilde ilişkilendirilen, Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı çıkarılan isyanlar ve isyan teşebbüsleri, Orta Avrupa'nın Osmanlıya karşı işbirliği halinde hareket etme eğilimine etki ediyordu. Bu, kısmen az takdir gören Balkan halklarının Osmanlıya karşı savaşı Akdeniz ülkeleri tarafından da destekleniyordu². Bu sebeptendir ki üçüncü bölgeler olarak sınırlandırdığımız bu bölgelerde Papa, Hristiyan dayanışması çağrısında bulunarak Osmanlıya karşı İtalyan

---

² Misal olarak *Peter Bartl*'a bakınız: *Der Westbalkan zwischen spanischer Monarchie und Osmanischem Reich: zum Türkenkriegsproblem an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 1974 (=Albanische Forschungen 14).

devletleri ve İspanya'dan oluşan "Heiligen Liga" yani "Kutsal İttifak" birliğini kurdurdu ve bu birlik ile Osmanlı arasındaki politik güç çatışmaları Akdeniz'in merkezine kayd. Çeşitli kutsal ittifakların kazandığı siyasi başarılar ve özellikle en başarılı ittifak olarak tanımlanan 1571'de İnebahtı'da Osmanlı filolarının yok edildiği savaş, gerçekte askeri anlamda Avrupa'da yapılan propagandalarda gösterilen etkisinin çok gerisinde bir özelliktedir³.

Her üç unsur da -Orta Avrupa'da kara savaşı, Balkanlar'da yerli isyan ve Akdeniz'deki deniz savaşı- gerek Türklere karşı mücadele gerekse siyasi propaganda ile ilişkilidir. Çatışmalar açısından belirgin bir diğer süreç 1683 sonrasıdır ve bu süreçte Avrupa'nın askeri ve politik bakımdan güçlenmesi ve Osmanlı'nın zayıflaması propaganda bakımından geniş kapsamlı sonuçlar doğurmuştur. Bu bağlamda geniş materyal kaynaklarından genel bir tasvir çıkarmak mümkün olamadığından aşağıda erken yeniçağ döneminde Orta Avrupa şartları üzerinde durulacaktır.

Öncelikle söz konusu olan askeri çatışmaların finansal bir arka planı olduğunu belirtmek gerekir. Türk savaşlarının muzaffer komutanı olarak bilinen Avusturyalı *Raimund von Montecucoli*'ye mal edilen, fakat çok daha öncesine ait olan bir deyim, savaşı sürdürebilmek için gerekli üç unsurun "Para, Para ve yine Para" olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Peki, iki yüz yıl süren Türk Savaşı'nın yuttuğu bu muazzam paralar nereden geliyordu? Bu paralar özellikle Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Alman milletleri ve Habsburglara bağlı devletlerin halklarından, yani Habsburgların mirasçısı olduğu ülkelerden ve Wenzelskrone adı verilen Bohemya tacına ve Stefan tacına sahip ülkelerden geliyordu. Bunlar mülk sahibi aristokrat tabaka tarafından kayzerin çağrısına binaen talep ediliyor, yine bu tabakanın

---

³ Kıyaslayınız özellikle *Felix Hartlaub: Don Juan d'Austria und die Schlacht bei Lepanto*, Diss. Berlin 1939, mit reichen Literaturangaben, und: *II mediterraneo nella seconda metà del '500 alla luce di Lepanto*, Florenz 1974.

yöneticileri tarafından bu talepler bir alt sınıfa iletiliyor, o sınıf mensupları da hâkimiyetleri altındaki halka ileterek çarkın dönmesi sağlanıyordu. Bunların dışında şüphesiz imparatorluk yardımı ve Türk yardımı adı altında destekler ve sübvansiyonlar da vardı. Katolik Orta Akdeniz ülkeleri, İspanya, İtalyan şehir devletleri ve Papa, Türklerle savaşmak için paralı askerler tutuyorlardı⁴.

Bununla beraber siyasi kararlar ve propaganda açısından en önemli kaynak üst tabakadan gelen destekler idi. Zira, ancak Türklere karşı bir kara propaganda aracılığı ile erken yeniçağda sosyal yapıda bir bütünleşme ve askeri gücün finansal geliri sağlanabiliyordu. Diğer bir deyişle Türk vergisi adı altında para toplamak için Türkler hakkında bilgi dağıtılarak halk motive ediliyordu. Bu noktada Osmanlılar hakkında ve savaşın gidişatı ile ilgili verilen bilgiler elbette göz boyayıcı ve klişe resimler serpiştirilmiş olarak halka sunuluyordu. Çünkü toplanan vergilerle ne yapıldığı ve ne yapılacağı hususunda halkı isteklendirmek gerekiyordu.

Olayın burada kısaca değinebildiğimiz fakat daha detaylı açıklanması gereken bir başka yönü, Türk tehlikesi meselesinin imparatorluğun ve imparatorluğa bağlı diğer devletlerin din politikası ile doğrudan ilişkili olduğudur⁵. Türk tehlikesinin Orta

---

⁴ Ekonomik ilişkilere dair tüm problemler için kıyaslayınız *Othmar Pickl* (Hg.): Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege (Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte), Graz 1971; *Cyril Horáček*: Die wirtschaftlichen und sozialen Aspekte der Türkenkriege im 16. Jahrhundert, in: *Charisteria Orientalia praecique ad Persiam pertinentia (Joanni Rypka... hoc volumen sacrum)*, Prag 1956, S. 103-112.

⁵ Alman reformlarının genel tarihi için kıyaslayınız *Gebhardt*: Handbuch der deutschen Geschichte, 9. Aufl. bearb. Von *Herbert Grundmann*, C. 2, Stuttgart 1970 (=dtv wissenschaftliche Reihe 4208), aynı şekilde *Stephen Fischer-Galati*: Ottoman Imperialism and German Protestantism 1521-1555, Cambridge/Mass.1959 (Harvard Historical Monographs 43), *ders.*: The Turkish Question and the Religious Peace of Augsburg, in: *Südost-Forschungen* 15 (1956), S. 290-311, ve *Horst Glassl*: Das Heilige Römische Reich und die Osmanen im Zeitalter der Reformation, in: *Südeuropa unter dem Halbmond. Untersuchungen über Geschichte und Kultur der südeuropäischen Völker während der Türkenzeit*, München 1975 (Beiträge zur Kenntnis Südeuropas und des Nahen Orients 16), S. 61-72.

Avrupa'da Protestanlığın yayılmasına ve aynı zamanda da derebeylerin aleyhine oluşan ideolojinin perçinleşmesine son derece destek olduğu ve bu bağlamda Orta Avrupa'nın koşullarını büyük ölçüde etkilediği çeşitli araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir.

Winfried Schulze "İmparatorluk ve Türk Tehlikesi"⁶ adlı kitabında bu konuyu ele almış ve Türk tehlikesinin Kutsal Roma İmparatorluğu'ndaki etkisine dair bir bölüm ayırmıştır. *Carl Göllner* de⁷ "Turcica" adlı üç ciltli çalışmasının ilk iki cildinde Türk Literatürü Bibliyografyasını 1600'e kadar getirmiş; değerlendirme yaptığı üçüncü cildinde ise Şark'ın ve Garb'ın Yüzleşmesi konulu bir analiz yapmış ve Türk sorununun öncelikle bilgi aktarımı ve propaganda üzerinden yürütüldüğünü belirtmiştir.

Orta Avrupa'da çıkan sayısız gazete, Türk broşürleri denilen el broşürleri, tek sayfalık baskılar ve raporlarda sunulan bilgilerle oluşan Türk imajını özetleyecek olursak; Türkler, tamamen zalim, kanlı, insanlık dışı yani negatif bir yapıya sahip olarak görülmekteydiler. Tüm bunlardan oluşan başlıklarda, aynı özellikleri muhafaza ederek ve adeta bir kural haline gelmiş gibi, hiç bir şekilde sorgulanmadan ve kritik edilmeden devamlı Türklerin mezaliminden, insanlık dışı yaratık olmasından bahsedildiğini ve kesinlikle günlük yaşamda rastlanmayacak bir vahşet örneği olarak sunulmuş olduklarını söylemek abartı olmaz. Bu kroniklere ve dönemin yayınlanmış iletişim kaynaklarına inanacak olsak, Türklerin, çocukları çitlere ve mızraklara asmaktan, onları kılıçla ikiye bölmekten, hamile kadınların ırzına geçmekten, karınlarını deşip doğmamış bebeklerini söküp almaktan, köyleri yakmaktan ve

⁶ *Winfried Schulze*: Reich und Türkengefahr im späten 16. Jahrhundert. Studien zu den politischen und gesellschaftlichen Auswirkungen einer äußeren Bedrohung, München 1978.

⁷ *Carl Göllner*: Turcica. Die europäischen Türkendrucke des 16. Jahrhunderts, 2 Bde. (Bibliotheca bibliographica Aureliana 23), Bukarest/Baden-Baden 1968, und ders.: Die Türkenfrage in der öffentlichen Meinung Europas im 16. Jahrhundert (= Turcica 3 =Bibliotheca bibliographica Aureliana 79), Baden-Baden 1978.

insanları köleliğe sürüklemekten başka bir şey yapmadıkları ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan 16. Yüzyıl şartlarında savaşların her iki taraf açısından da son derece zalimane ve insanlık dışı geliştiğini masumlaştırmak başka bir hata olur; fakat artık kendimizi bu klasik düşman resminden kurtarmalı ve bunların propaganda amaçlı olduğunu kabul ederek Türk savaşlarının realitesine bakmalıyız.

Erken yeniçağda Türkler hakkındaki anlatıların çoğu dini bir söylemle örtülmekteydi. 16. Yüzyıl insanları için Osmanlı İmparatorluğu ve genişleme gücü, dünyevi bir realite olmaktan ziyade, Tanrı'nın insanlara günahları yüzünden gönderdiği bir ceza olarak görülüyor ve gerçek koşullar teolojik manada yorumlanıyordu. Şöyle ki *Luther*, Türkleri Yecüc Mecüc olarak tanımladı ve onları Deccal olarak gördü. Fakat bu tanımlamayı daha çok Papalık makamının uhdesinde bıraktı. İlahi bir ceza olarak görülen Türklere karşı, sadece tövbe ile yani ahlaki iyileşme ve tefekkürle mücadele edilebileceğini, çünkü bunun savaşla karşı koyulabilecek veya hâkimiyet sağlanabilecek dünyevi bir tehlike olmadığı görüşünü savundu. Bilhassa *Luther* tarafından bu konuda net bir görüş paylaşılmıştır; devrimci *Luther*, Türk savaşları hakkında vaaz vermeyi reddediyordu. Fakat Viyana kuşatmasının geniş çaplı ve acı veren etkileri *Luther*'in bakış açısını değiştirmesine sebep oldu. Ancak denilebilir ki *Luther*'in Türk tehlikesi hakkındaki bu duygu karmaşası bütün Protestanların görüşünü etkilemiş ve bu görüşe mahkûm kalmışlardır⁸.

---

⁸ *Helmut Lamparter*: Luthers Stellung zum Türkenkrieg. Diss. Fürstenfeldbruck 1940; *Richard Lind*: Luthers Stellung zum Kreuz- und Türkenkrieg, Diss. Gießen 1940; *John W. Bohnstedt*: The infidel Scourge of God. The Turkish menace as seen by German pamphleters of the reformation era, Philadelphia 1968 (Transaction of the American Philosophical Society. New Series Vol. 58, p. 9); *Richard Ebermann*: Die Türkenfurcht. Ein Beitrag zur Geschichte der öffentlichen Meinung in Deutschland während der Reformationszeit, Diss. Halle 1904; *Hans Joachim Kießling*: Türkenfurcht und Türkenhoffnung im 15. Und 16. Jahrhundert. Zur Geschichte eines Komplexes“, in: Südost-Forschungen 23 (1964), S. 1-18.

Erken Yeniçağda Hristiyan Batı Dünyasında Türk İmajı

Broşürlerde geçen aşırı dindar üslup, klişe düşman motifinden etkilenerek Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türklerin şeytanlaştırılmasına sebep olmuş, "Hristiyan adının" ezeli düşmanı ve akabinde Hristiyan dünyasının reddedilmiş düşmanı olarak tanımlanmıştır. Peki, düşmanın bu şekilde şeytanlaştırılmasına büyük ilgi duyulmasının nedeni neydi? Sebep; Osmanlı İmparatorluğu'nun -Orta Avrupa'nın bakış açısına göre hatalı bir yönetim şekline sahip olsa da- kendi belirlediği askeri sınırlar içerisinde çiftçilikle uğraşan halka, Orta Avrupa yönetim şekline alternatif bir hâkimiyet oluşturması, diğer yandan da gerek krala, gerekse derebeylerine üst sınıflar tarafından ödenen vergilerin büyük önem arz etmesiydi. Nitekim Kayzer, propaganda aracılığı ile aşırı abartılı bir tehlike olarak gösterdiği Osmanlı karşısında halkı birleştirmeye uğraşıyor ve böylece imparatorluk dâhilinde dini mezhepler arasındaki mesafe kısmen de olsa azalıyordu.

Elbette bu propagandanın amacı siyasi motivasyon sağlamak ve klişe olgularla algı oluşturarak hedef kitleye hitap etmek ve etkilemektir. Bu konuyla alakalı bir başka genel soruna temas etmekteyiz ki, kısa süre önce 1576-1612 yılları arasında hüküm süren *II. Rudolf*'u araştırma fırsatını bulmuş idim⁹. Erken yeniçağda politik propagandanın kimler için yapıldığı ve hangi araçların kullanıldığı sorusu diğer bütün bakış açılarının önünde olmalıdır. *Jürgen Habermas*'ın¹⁰ "Kamusal Alan" (bürgerlichen Öffentlichkeit) tanımlaması kısa süre önce *Berndt Balzer* tarafından da çalışılmış olup, *Hans Sachs*'ın¹¹ 1523-1525 yılları arasında yayımladığı broşür çalışmasında da ele alınmıştır. Fakat böyle bir soruyu on altıncı yüzyılın başında sormak çok zordur. Hedef kitle olarak -toplum üzerinde yapılan bu propagandanın belirli bir kısmını- şehirlerde

⁹ *Karl Vocelka*: Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II. (576-1612) (=Veröffentlichungen der Kommission für die Geschichte Österreichs 9), Wien, 1981.

¹⁰ *Jürgen Habermas*: Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft, Neuwied 1962 (=Politica. Abhandlungen und Texte zur politischen Wissenschaft 4).

¹¹ *Bernd Balzer*: Bürgerliche Reformationspropaganda. Die Schriften des Hans Sachs in den

yaşayan aristokrat tabaka ve adliye sınıfı oluşturmaktaydı. Fakat erken yeniçağ şartları göz önünde bulundurulduğunda bu monarşik propagandanın büyük bölümünün hedef kitlesinin, çok farklı bir sivil toplum ifadesi içerdiğini ele almadan, olayı anlamak mümkün olamaz ve *Habermas'*ın tanımladığı gibi bir "sivil toplum" ifadesi de bunu karşılamaz.

Yöneticilerin yaptığı siyasi propaganda ana temelde iktidarlarını destekleyecek olan halk sınıflarını hedef almaktaydı. Bu şekilde tanımlanmış bir halk sınıfının nicel temsilcileri¹² esas olarak üst tabaka ve yeni gelişmekte olan bürokrasiyi kapsamaktaydı¹³. Bu gruplar aynı zamanda kraliyetin yazılı tevcih ve diğer fermanlarında muhatap olarak kabul edilmekte olup, muhatap alınan, doğrudan reaya ile temasta bulunan, dönemin sosyal sisteminde aracılık ve iletişim görevlerini üstlenen, halka bilgi veren ve propaganda yapan, aynı zamanda çiftçi reaya üzerinde asıl yönetici olan ve onların siyasi haklarını temsil eden bir konumda idiler. Alt tabakaya mensup gruplar, kaba bir tabir ile çiftçiler, kayzer tarafından sadece dolaylı olarak bu yöneticiler aracılığı ile dini ve dünyevi konularda yapılan propaganda sayesinde muhatap alınmıştır.

Jahren 1523-1525, Stuttgart 1973 (=Germanistische Abhandlungen 42).

¹² *Adolf Arndt*: Begriff und Wesen der öffentlichen Meinung in: *Martin Löffler* (Hg): Die öffentliche Meinung. Publizistik als Medium und Faktor der öffentlichen Meinung, München-Berlin 1962 Meinung, (=Schriftenreihe der deutschen Studiengesellschaft für Publizistik 4), S. 1-19.

¹³ Kamu kavramları için kıyaslayınız: vgl. *Karl Vocelka*: Fehderechtliche "Absagen,, als völkerrechtliche Kriegserklärungen in der Propaganda der frühen Neuzeit, in: *MIÖG* 84 (1976) S. 378-410, S. 392 f. Anm. 41 und 42; bakınız ayrıca *Wilhelm Bauer*: Die öffentliche Meinung und ihre geschichtlichen Grundlagen. Ein Versuch, Tübingen 1914, ders.: Die öffentliche Meinung in der Weltgeschichte, Berlin 1929-1930; *Friedrich Lenz*: Werden und Wesen der öffentlichen Meinung. Ein Beitrag zur politischen Soziologie, München 1956; *Walter Lippmann*: Die öffentliche Meinung, München 1964; *Frederik Hertz*: The Development of the German public mind. A social History of German Political Sentiments, Aspirations and Ideas. 1. Bd., London 1957.

Kraliyet propagandası, dönemin mevcut tüm medya iletişim araçlarında yer bulmuş, yazılı fermanlar, broşürler, demir para ve madalyalar, temsil festivalleri, sanat eserleri ve daha birçok diğer şeyler nitel temsilci vasfıyla kamuyu hedef kitle olarak kullanmıştı. Çünkü bu hedef kitle, kraliyet ve hâkimiyeti altında bulunan topraklar bakımından para kaynağı ve devletin en önemli siyasi temsilcisi olarak kraliyetin koruyucu elementleri idiler¹⁴.

Aristokrat sınıf, hâkimiyet altında tutulan bu halk tabakasına ulaşabilmek için, yabancı olan Osmanlı dünyasını kendi belirledikleri boyutta gösteriyor ve onları kendi halk tabakalarında belirli bir ifade şekli ile tanıtmaya çabası içine giriyorlardı. Bu konuda iyi bir örneği kısa süre önce bu konuyla da bağlantılı olarak çalıştığım (yasal olarak meydan okuma ve fermanlar) kendine has çok özel bir tür olan broşürler sunmaktadır¹⁵. Aslında bahsedilenler broşür olarak yaygınlaşmış meydan okuma ifadelerini içeren fermanlar idi ki dönemin halkı üzerinde hâkimiyet kuran aristokrat sınıfı mensupları bu hususa hâkim olmak durumunda idiler. Zamanla yasal meydan

---

¹⁴ Sınıf sistemi araştırmaları için *Otto Hintze*'nin yeni tanıtıcı literatürüne bkz: *Staat und Verfassung, Gesammelte Abhandlungen zur allgemeinen Verfassungsgeschichte* 1(1941), in der dritten Aufl. hgg. von *Gerhard Oestreich*, Göttingen 1970; *Anton Schindling*: *Reichstagsakten und Ständeforschung*, in: *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 24 (1973), S. 227-243, zengin literatür bilgileri ile; *Fritz Hartung*: *Deutsche Verfassungsgeschichte im 15. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Stuttgart 1964 (8. Aufl.); *Friedrich Hermann Schubert*: *Die deutschen Reichstage in der Staatslehre der frühen Neuzeit*, Göttingen 1966 (Schriften der historischen Kommission der bayerischen Akademie der Wissenschaften 7); *Gerhard Oestreich*: *Verfassungsgeschichte vom Ende des Mittelalters bis zum Ende des alten Reiches*, in *Gebhard*: *Handbuch der deutschen Geschichte*, 2. Bd., (1970, wie Anm. 5), S. 361-437. Özellikle Avusturya sınıf sistemi için'e *Herbert Hassinger* bakınız: *Die Landstände der österreichischen Länder. Zusammensetzung, Organisation und Leistung im 16. bis 18. Jahrhundert*, in: *Jahrbuch für Landeskunde für Niederösterreich* 36 (1964), S. 989-1035; *Angelika Hametner*: *Die niederösterreichischen Landtage von 1530-1564*, Diss. Wien 1970, *Hannelore Herold*: *Die Hauptprobleme der Landtagshandlungen des Erzherzogtums Österreich unter der Enns zur Zeit der Regierung Kaiser Maximilians II. (1564-1576)*, Diss. Wien 1970; *Gottfried Stangler*: *Die niederösterreichischen Landtage von 1593 bis 1607, (1564 1593 bis 1607)*, Diss. Wien 1972; ders: *Neue Ergebnisse der niederösterreichischen Ständeforschung unter besonderer Berücksichtigung des späten 16. Jahrhunderts*, in: *Unsere Heimat* 44 (1973), S. 110-128.

okuma şeklinde yayımlanan bu fermanlar ile -Orta ve Batı Avrupa'da uluslararası hukuka göre savaş beyanları da şekillendiği için- o dönemde sanki sultanın krala karşı bir savaş beyanı varmış havası estiriliyordu.

Bu türdeki propaganda broşürleri 1529 yılından 1683 yılına kadar çokça basılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır¹⁶. Basım yılları, sürekli küçük savaşlar yapılan Türk tarafı hakkında bilgi vermekte, modern anlayışa göre de örneğin I. Viyana Kuşatması, II. Maximilian'in 1565/66 yıllarında sürdürdüğü "Türk savaşı" veya "uzun Türk savaşı" olarak adlandırılan II. Rudolf'un 1592-1606 yılları arasında sürdürdüğü savaş hakkında veriler sunmaktaydı. Hedef kitle aristokratlar olduğu için çok net bir şekilde onların dünyasına uygun bir dilde propaganda yapıldığı görülmektedir. Buna iyi bir örnek olmak üzere, meydan okuma fermanlarının birinde sultanın kendi derebeylerine talimat verdiği ve kayzere karşı kendisine sadakat gösterilmesini istediği işlenmiş, böylece Orta Avrupa bölgesinde hâkim olan anlayış alınarak sultan hakkında bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu meydan okuma fermanlarının dikte edilmiş tarzı, Osmanlı fermanlarının kraliyet ofisinde bulunan tercümelemleri ile kıyaslandığında, sadece Türk korkusunu ateşlemek amacıyla kraliyet yazıhanesi tarafından yazdırılıp dağıtıldığını kanıtlamaktadır. Bu da şu anlama gelmektedir; gerek kayzer, gerek saray mensupları, gerekse kayzerin danışmanlarının odak noktası, Osmanlı korkusunu ateşleyerek halkı daha fazla "Türk vergisi" vermek için motive etmekte.

Artık bu konuda kullanılan ve mütemadiyen tekrar edilen klişe basmakalıp ifadelerin foyası ortaya çıkmış ve realite ile her zaman ilişkilendirilemeyeceği anlaşılmıştır¹⁷. Burada bir örnek daha vermek gerekirse, birçok broşürde Osmanlı askerlerinin çocuklara karşı çok zalim oldukları belirtilmekte, bunu betimleyen

---

¹⁵ *Vocelka, Fehde (wie Anm. 13).*

¹⁶ Bkz: die Bibliographie in *Vocelka, Fehde (13. Dipnota bakınız)*

¹⁷ Bu probleme iyi bir giriş: *Max L. Baeumer (Hg.): Toposforschung (Wege der Forschung 395)*
| 256

resimler de broşürlerde yer almaktadır. Üstelik bunların örneklerinin *Bethlehem* çocuk katliamına dayanan eski dini anlayışla bağlantısı olduğu maskelenmeye çalışılmıştır. Velhasıl ortaçağda sıkça anlatılan Hristiyan hadislerinde yer alan bu negatif sahneler yeniden yorumlanıp Osmanlının üzerine bırakılarak aktarılmıştır. Buna benzer eğilimler Avrupa kültüründe geç ortaçağ döneminden itibaren görülmektedir. Nitekim Evangelismus'un negatif tasarımı -en yüksek rahiplerden, Pontius, Pilatus ve çarmıha germe esnasındaki askerler- oryantalist özellikler taşıyor, oryantal elbiselerle ve sarıklı bir şekilde teşhir ediliyordu. Haçlı seferlerini anımsatan hatıralar Osmanlının genişlemesi üzerine uyarlanarak aktüel bir tehdit bilinci oluşturuluyordu¹⁸.

Osmanlıların dini açıdan yorumunu gerek *Luther*'in mezhebinde gerekse Katolik anlayışında bulmak mümkündür. *Luther*'in Türk problemine bakış açısını değişik çalışmalarda görmekteyiz. Daha öncede belirttiğimiz gibi o, Türklerin Tanrı'nın bir gazabı, şeytanın hizmetçileri ve Hristiyan dünyasını yakıp yıkmaya çalışan, kısmen de deccal oldukları iddiasında bulunuyor; ancak bu söylemi daha çok papalığa mal etmeyi tercih ediyordu. Osmanlı genişlemesine dair zamanın bütün kaynaklarında yer bulan bu dini bakış açısı, Osmanlılara karşı, askeri birlik kurarak veya askeri donanımlarla değil, daha çok dualara sığınarak, tövbe ederek, dini temellere dönerek mücadele etmenin savaşı kazanmada temel unsur olabileceği yönünde bir algı oluşmasına sebep oluyordu. Bununla birlikte yetkili makamlar, ister bir derebeyi olsun, isterse kayzer, halkı korku ve nefretle kuşatarak bastırarak bir imtiyaz yakalıyor, aynı zamanda kilisenin gücüne de bir gönderme yapıyor ve nitel temsilci tabakasında olan aristokratlara da yine arabuluculuk görevi düşüyordu.

Darmstadt 1973, mit ausführlicher Bibliographie.

¹⁸ *Hiltgart Keller*: Reclam Lexikon der Heiligen und der biblischen Gestalten. Legende und Darstellung in der bildenden Kunst, Stuttgart 1968, S. 518 ff.; *Hans Aurenhammer*: Lexikon der christlichen Ikonographie 1 (1960), S. 33 f. (zur Achatiuslegende); *Gertrud Schiller*: Ikonographie der christlichen Kunst 1, Gütersloh 1966, S. 124-126.

Özellikle Alp ülkelerinde tanınan ve karşı devrim olarak abartılı bir şekilde ortaya konulan Osmanlıya karşı mücadelede mutlakiyet rejiminin gelişmesi için halkın refahı bir fenomen olarak gösterilmekte, el ele mücadele “sosyal disiplin” terminolojisi ile tanımlanmaktaydı¹⁹. Bu kapsamda iki çeşit propaganda öne çıkarıldı. İlki Osmanlı'nın genişlemesi ile ortaya çıkan muazzam tehlike; bu ancak halkın refaha kavuşturulması ile önlenebilecek bir husustu; diğeri, Türklerin örnek olarak gösterilen yaşam şekli. Propaganda olarak vurgulanan her iki faktörün hedefi de aynı yönde idi: Hristiyan okuyucularda suçluluk duygusu uyandırmak ve bu şekilde bir sosyal disiplin efekti oluşturarak mutlakiyet rejimini destekleyecek bir algı meydana getirmek. Bu amaçla Türk tehlikesi hakkındaki en basit bilgiler dahi manipüle ediliyor, verilen bilgiler kendi lehlerinde olacak şekilde düzenleniyordu. Mesela dile getirilen bilgilerin birinde Türk tehlikesinin yakınlığından bahsediliyorsa, diğeri kayzerin galibiyetinden söz ediliyor, her ne kadar bu “galibiyet” mütevazî bir galibiyet olsa da, işlerine geldiği gibi sunuluyordu.

Bu eğilim divan toplantılarında ve çıkarılan fermanlarda çok bariz bir şekilde görülüyordu. Şöyle ki *II. Rudolf*'un Osmanlıya karşı zaferleri broşürlerde propaganda amaçlı -1595'te Estergon galibiyeti, 1594 yılında kaybedilen “Hristiyanlığın kilit kalesi” olarak nitelendirilen Yanıkkale'nin 1598 yılında tekrar fethedilmesi veya İstolni Belgrad'ın 1601 yılında yeniden kazanılması- büyük başarılar olarak lanse edilecek iken, kraliyet fermanlarında bunlara yer verilmiyor, ekseriyette sınırlardaki durumun vahameti vurgulanıyordu²⁰. Bu yaklaşımla, seçilerek aktarılan haberler ile Türk

---

¹⁹ *Maximilian Grothaus*: Zum Türkenbild in der Kultur der Habsburgermonarchie im Ostalpenraum zwischen dem 16. und dem 18. Jahrhundert, in: Mitteleuropa und die Türken. Politische und kulturelle Beziehungen zwischen zwei Kulturkreisen (Lehrerinformationsmappe), hgg. von *Karl Vocelka* und *Maximilian Grothaus*, Wien 1983; und *Gerhard Oestreich*: Strukturprobleme des europäischen Absolutismus, in: ders.: Geist und Gestalt, Berlin 1969, S. 187-189 und S. 192-196.

²⁰ Bkz: die Reichstagsakten im Haus-, Hof und Staatsarchiv Wien (Reichskanzlei und Mainzer | 258

orkusu alevlendirilip belirli sınıfların Türk Vergisi konusunda taviz vermemeleri sağlanıyordu²¹. Divandan çıkan fermanlarda yine dini temellere atıfta bulunularak tövbe ve dua etmenin önemi vurgulanıyor; aynı zamanda kiliselere de, halkı kürsülerden tövbe etmeye çağırarak gibi önemli bir arabuluculuk görevi düşüyordu. Ancak, denilebilir ki bu çağrılar dikkate alınmayanlara yönelik tehdit mahiyetindeki yaptırımların defalarca uygulandığına bakılacak olursa bu çabalar geniş kitlelerde pek de başarılı olamamıştı.

Uzun süreli Türk savaşı devam ettikçe daha ısrarlı bir şekilde ve ek gereksinimler eşliğinde ibadete teşviklerde tekrarlanıyordu. Buna örnek olmak üzere kraliyet devlet arşivi “Patente Fasc. 6” numaralı fermana bakılabilir:

Ve buna karşın, Hristiyan olmaları nedeniyle ahlaklı olmayan eylemlerden kaçınmaları, mütevazı olmaları ve basit, yüzeysel olmayı bırakmaları, bu vesile ile bütün yeni dünyevi komedilerden, düğünlerde müzik ve danslardan uzak durmaları, boş vaatlerde bulunmamaları ve kutlama yemeklerinden, kızaklara binmekten, ayrıca gerek kıyafetler gerekse yemekler konusunda aşırı ihtişamdaki kaçınmaları gerekmektedir. İnsanlığından çıkacak şekilde alkol alıp sarhoş olmaları ve Tanrı’ya karşı küfür işlemeleri, kamusal alanlarda kumar ve çeşitli şans oyunları oynamaları ve zevk ve sefa için günah sayılabilecek her türlü hareketleri icra etmeleri tamamen yasaklanmıştır, durdurulmuştur ve aksi cezai işleme tabi tutulacaktır. Bunların yanında bütün hâkimler, kamu görevlileri, yeminliler, Profesörler ve adliye mensuplarının tümü, bahsedilenler dışında ahlaksız ve pervasız kişiler devletin her karış toprağında emir-komuta zinciri altında bulunanlar arasında özellikle Tanrı’ya küfredenler ve sarhoş gezenler hiçbir şekilde affı olmaksızın mahkemede yargılanacak, kamu önünde

Kanzlei).

²¹ *Herman Ehrenfried*: Türke und Osmanenreich in der Vorstellung der Zeitgenossen Luthers. Ein Beitrag zur Untersuchung des deutschen Türkenschrifttums, Diss. Freiburg 1961; *W. Gerstenberg*: Zur Geschichte des deutschen Türkenspiels, in: Programm des Gymnasiums Meppen 1902; *Burhaneddin Kâmil*: Die Türken in der deutschen Literatur bis zum Barock und die Sultansgestalten in den Türkendramen Lohensteins, Diss. Kiel 1935; *Şenol Özyurt*: Die Türkenlieder und das Türkenbild in der deutschen Volksüberlieferung vom 16. bis zum 20. Jahrhundert, München 1974 (Motive. Freiburger folkloristische Forschungen 4); *Edeltraud Pietsch*: Die zeitgenössische Publizistik über die Türken im 16. Jahrhundert, Diss. Wien 1968; Robert Schwoebel: The Shadow of the Crescent. The Renaissance Image of the Turk (1453-1517), Nieuwkoop 1967.

teşhir edilecek, çarımıha gerilerek cezalandırılacak ve hapse atılacaklardır. Pervasızca hareket edenler, gayri meşru ilişki yaşayanlar, -eşini aldatmak ve zina yapmak aynı şeydir- herhangi bir günah ve Tanrı'ya karşı küfürden dolayı Tanrı'nın yüksek gazabını üstünü çekmelerinin yanı sıra, tüm bu tip insanlar makam ve mevkileri her ne olursa olsun kendi sınıf ve suçlarına göre can ve malları ile cezalandırılacaklardır.²²

Çocuklar efsanevi figürlerle ve büyüklerle nasıl korkutuluyorsa, Türk tehdidi de benzer şekilde kullanılmakta, korku pompalanarak halkın toplum normlarına uygun ve daha iyi bir şekilde davranmaları amaçlanmaktaydı. Fakat ekonomik ve askeri tedbirlere bağlı olarak uygulanan sıkı baskılardan, vergi ve haraçlardan dolayı aşağı ve yukarı Avusturya'nın kırsal bölgelerindeki huzursuzluklar önlenemiyordu. Nitekim 1596/97²³ yıllarında bir çiftçi ayaklanması patlak vermiş, fakat bu olaylar da fermanlar aracılığı ile Türk tehdidi kapsamında ilişkilendirilerek bir iftira propagandası dâhilinde ele alınıp öyle mücadele edilmişti.

Bu fermanlar ve Türkleri hedef alan vaazlarının yanı sıra, -minberlerin rolüne daha evvelinden dikkat çekmiştik- broşürler aracılığı ile de insanlar etkilenmeye çalışılıyordu. Tek sayfalık broşürler veya daha kapsamlı olan "yeni gazeteler" aracılığı ile sansasyonel haberler yayılmakta, katliam ve vahşet haberleri sayesinde insanların bu gazeteleri satın alması teşvik edilmekteydi²⁴. Kantitatif olarak tanımlayıcı broşürlerde genellikle savaş olayları ve kısmen de Osmanlı İmparatorluğu'nun iç durumu ile ilgili haberler öne çıkarılmış bulunmaktaydı.

---

²² Haus,- Hof und Staatsarchiv Wien, Patente Fasc. 6, Patent vom 25. Februar 1597.

²³ *Helmut Feigl*: Der niederösterreichische Bauernaufstand 1596/1597, Wien 1972 (=Militärhistorische Schriftenreihe 22); G. E. Friess: Der Aufstand der Bauern in Niederösterreich am Schlusse des XVI. Jahrhunderts, in: Blätter des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich N. F. 31 (1897), S. 3-98, 307-453.

²⁴ *Emil Weller*: Die ersten deutschen Zeitungen, Tübingen 1872 (=Bibliothek des literarischen Vereins in Stuttgart 111); *Göllner*, Turcica 1968 (wie Anm. 7); *Walter L. Strauss*: The German Single-Leaf Woodcut 1550-1600, 3 Bde., New York 1975.

Bu basit ve bilgilendirici gazeteler, broşür literatüründe sayısal bakımdan en çok basılanlar olmakla beraber, propaganda açısından bunların dışında asıl etkili olanlar, tanzim, yorum ve propaganda metinleri içerenlerdi. Bu hususa iyi bir örnek teşkil eden broşürde şu şekilde manşetler yer almaktaydı: “Türk/Moskova/Tatar gazetesi/ Tüm berbat ve korkunç eylemlerin gazetesi/ Şu anki Türk İmparatoru’nun adı *Bayezid*/ Macaristan’daki çeşitli sınır evleri/ Steiermark ve Grabaten [şehirlerinden] süren... vs.²⁵”. Kapak sayfası ise “Şu an hüküm süren Türk imparatoru *Bayezid*” şeklinde süslenmiştir.

Gayet kapsamlı bir içeriğe sahip olan yazı, esir raporları ve ifadelerinin yanı sıra direkt propaganda unsurlarını da içermekte ve bu ifadeler Türk imparatorunun *II. Rudolf*’a meydan okuma fermanıyla başlamaktaydı. Özü itibariyle denilebilir ki amaç; hayali bir fermanla bahsederek Türk korkusunu kuvvetlendirmek ve bunu gerek dini gerekse politik gerekçe olarak kullanmaktı. Bu eğilim bir başka bağlamda daha da bariz göze çarpmaktadır; zira bir sonraki bölümde “İmparator *Rudolf* Alman derebeyine hitap ediyor ve Türklere karşı yardım istiyor” başlığı altında, *II. Rudolf*’un Türk yardımı ricası broşüre pozitif bir şekilde alınıyor, akabinde arşidük *Friedrich Wilhelm*’in destek sözü bir mektup olarak dizayn edilip basılarak hem kendi desteğinin garanti olduğu gösteriliyor hem de Türk yardımı için diğer aristokrat tabakalara reklam yapma fikri doruk noktaya ulaşıyordu.

Hedef kitlesi aristokrat güçler olan ve Türk tehdidi şeklinde inşa edilen etkinin siyasal sonuçları mali ve askeri türdendi. Ancak, manevi olgular da bu siyasi talepler ve hedefler kadar önemliydi. Nitekim imparatorluk fermanlarında gördüğümüz Türklere karşı çanların ve ibadetlerin düzenlenmesi hususuna bu baskılarda da

---

²⁵ Türkische/ Moscoviterische / Tartarische zeitung / Von allen erbärmlichen vnd / schrecklichen Thaten /so der jtzige Türkische Keiser Baiazeth genant / an etlichen Grentzheusern in Vngarn / Steuermarck vnd Grabeten ge- / trieben hat / Vnd was er noch auff diesen Frülینگk / fur habe. / ... Erstlich Gedruckt zu Freyburgk / im Jahre / 1593.

rastlamaktayız. Son olarak az da olsa dış politikaya dair konular ele alınmakta, Moskofların destek vermeye hazır olması özetlenmekte, fakat daha da önemlisi “Türk İmparatoru Bayezid’in, Fransa ve Novara kralı 4. *Heinricum*’a yazdığı Fermanı”nın bir kopyası basılarak pek çok Protestan prensin Fransa’ya yönelmesi bağlamında “En Hristiyan Kralın” Türk dostu eğilimli politikası²⁶ imparatorun devlet politikasına negatif bir ışık tutmaktaydı.

Freiburg’ta, yarı resmi Prag basımevinde *Johann Schumann* tarafından basılan, ancak kısmen şarkı formunda yazılan bu broşür imparatorluğun çıkarlarını içinde barındıracak bir propaganda ihtivasında tasarlanmıştı ve bunun dışında onaylanan bir başka konu da, meslektaşları ile aynı şekilde kullanılan başlık gravürün keza beyan edildiği üzere örneklerini yansıtabilecek şekilde bakır parçalardan oluşan bir görünüm ve eğilim ile dizayn edilmiş olmasıydı²⁷.

Dinin yeniden yorumlanması eğilimi bu broşürlerde çok bariz bir şekilde görülmektedir:

Tanrı’nın emirlerine saygı duyulur / O’nun [Tanrı’nın] adına iktidar ve güç sahibi kadın ve erkekler küfür eder / Gerek silahlılar, gerekse korkarak kaçan alçaklar / tefecilik ve dolandırıcılık yapanlar / iffetsiz yaratıklar / çapulculuk yapanlar / yiyip içip tıkanan sarhoş olan azamet ve ihtişam sahipleri / [bunların] hiç birinde zerre kadar haya kalmamış / çünkü bir ceza ve pişmanlık

---

²⁶ Kurt Kohler: Die orientalische Politik Ludwigs XIV., ihr Verhältnis zu dem Türkenkrieg von 1683. Mit einem einleitenden Kapitel über die französisch-türkischen Beziehungen von Franz I. bis zum Tode Mazarins, Diss. Leipzig 1907.

²⁷ Drey warhafftige neue Zeitung: / Die erst. / Des grawsamen Erb- / feindes des Türckens, welche er vor kurtzet Zeit in Per- / sein an der Stadt Morebel begangen / vnd vber 20. Tausent Men- / schen jämmerlich ermordert / Aber der König in Persien mit Gewalt / an jhn gesetzt / und sich alles Ritterlich gewehrt / und dem Erbfeind / dem Türkcken in die 30. tausent Mann abgeschlagen / und gefangen genommen ... Gedruckt in der alten Stadt / Prag bey Johan Schuman. / 1593.

yoktu / Tanrı bu zamanda bu cezayı verecek / bazı ağır eziyetler ile, bu sebeple Türkler çıkıyor/ ²⁸.

Bu düşünce çizgisinde küçük farklılıklar arz etmekle beraber, kaleme alınmış birçok şarkı mevcuttur. Dini temellere geri dönmek Türk propagandasının başlıca hedefiydi ve bütün broşürlerin el birliği ile haykırdığı çağrı “Ey Almanya dini temellerine geri dön”²⁹ şeklinde idi. Çünkü galibiyet ancak dini temellere dönerek ve dua ederek kazanılabildi.

Türklerle savaşta ancak halkın ahlaki yapısının düzelmesi ve inançlarının güçlenmesiyle başarılı olunabileceği, kalıplaşmış bir fikir olarak öne çıkmaktaydı. Bu bağlamda Türklerin, savaşın bazı yıllarında başarısız olmaları da bu şekilde yorumlanmıştır.

1599 yılına ait sultanın sarayında geçtiği rivayet edilen bir diyalogun yer aldığı broşürde; sultanın o seneki savaşlarda başarısızlıklardan şikâyet ettiği esnada, bilge bir adamın, sebep olarak şunları söylediği ileri sürülmektedir: Osmanlı İmparatorluğu halkı artık Peygamberin emirlerine itaat etmediği için Allah’ın bir gazabı olarak savaş kaderimiz dönmüştür. Bu durumun düzelmesine sadece tövbe ve dualar etki edebilir³⁰.

Netice itibariyle Türk savaşları tasvirinin genellikle dini motivasyon içerikli olduğunu görüyoruz. Ne kayzer, ne onun şahsiyeti, ne de Türk savaşlarındaki başarısı,

---

²⁸ Neue Zeitung, vnd Trawelid. Von dem Erbärmlichen verlust, der Königlichen Statt vnd Vöstung Stulweissenburg, in nider Vngern, wie die von dem Erbfeind Christliches Nahmens, dem Türggen, auff den 29. Tag deß Monats Augusti, in dem 1602. Jahr ... erobert worden ist. Inn der Melodey: Warumb betrübstu dich mein Hertz. Gedruckt im Jahre, 1602.

²⁹ Zwo warhafftige Neue Zeitung, Die Erste Was gestalt der Türck zu eingang des Aprillis diß 1601. Jars. In das Windisch landt eingefallen ... Die ander Zeitung, Von einem armen Burger, so von seinem nachbaueren Korn entlehnen wolt ... Getruckt zu Passauw, durch Johan Wilhelm Newman, 1601.

³⁰ Zwo warhafftige Neue Zeitung / Die Erste Auß / Comorn, vom 6. Jenner / Anno 1599. welche bey einem Türk- / ischen Curier, so nahe bey Stulweissenburg / ... gefangen, schrift- / lich gefunden ... / ... in welchem deß Türckischen / Keysers klag vermeldet wirdt ... / ... Die

broşürlerde dikkate alınmamış, bütün propagandalar dehşet hikâyelerinden ve Osmanlı karşıtı bir tavrıdan ibaret kalmıştır. Bu tavrın uyandırdığı Türk korkusu, imparatorluğun doğrudan bu tehlike ile yüzleşmeyen bölgelerinde dahi kullanılmış, halkı dayanışma içinde tutmak için kayzerin izlediği bu yol, onu maddi- manevi Türk yardımına ulaşmaya muvaffak kılmıştır. Osmanlının genişlemesinin Tanrı'nın gazabı olarak gösterildiği güçlü dini üsluplar büyük ölçüde din ile alakasız olmasına rağmen, halkı kilise-devlet otoritesi karşısında bastırmaya yönelik bir mekanizma olarak kullanılmıştır.

Bu propaganda daha geniş bir tabanda iki ayrı fenomene karşı daha tahakkuk etmeye devam etti. Eğer tamamen dış dünyaya yönelik resmi propagandayı terk edip saray dünyasına ve özellikle *II. Rudolf* zamanına dönecek olursak, tamamen farklı bir dünya, Türk probleminin tamamen farklı bir yansımasını görürüz. Başka bir ifade ile madalyalarda, sembolik sanatta, saray sanatında -insanın aklına sadece *Hans von Aachen*'in alegorik boyamaları ve *Adrian de Vries*'in bunları plastiğe dönüştürmesi gelir- Türk probleminin çok değişik bir aktarımını görürüz³¹. Kayzer kendisini Türklere karşı büyük galip, Macaristan'ın kurtarıcısı olarak gösterir; imparatorluğun genişleticisi ve dinin savunucusu olarak şahsının kutlanmasını sağlar. Fakat Osmanlının büyüklüğünden, tehlikesinden ve onların savaş faaliyetlerinden çok az bahsedilir.

Yine çok farklı bir yaklaşım şekli erken yeniçağ seyahatnamelerinde görülür. Bu konuda son zamanlarda bazı araştırmalar³² yapıldıysa da onların sonuçlarına burada çok kısa değinebileceğiz. Oldukça olumlu ve bilhassa dünyevi yorumlar taşıyan bir Türk imajını, propaganda amaçlı geliştirilmiş broşür literatürüne tezat bir şekilde, bizzat şahit olunanlar üzerine inşa edilmiş seyahatnamelerde görmekteyiz. Bunlar -

---

ander Zeitung ... / jämmerliche wassers / noth ... / ... Statt Rhom, Görlitz: Nicolaus Voltzen.

³¹ *Vocelka*, Propaganda (9. Dipnota bakınız)

³² *Inge Peschel*: Die Darstellungen des Osmanischen Reiches in der deutschsprachigen
| 264

burada dikkat etmemiz gereken konu, yıkılma dönemlerine dair bilgileri 16. Yüzyıla taşımamak ve birçok kesimler arasında Orta Avrupalıya da alışkın olmadıkları ve reddettikleri konularda sistemin pozitif yönlerini göstermektir- bizim için Osmanlının en parlak döneminde yazılmış devlet sistemine dair doğrudan bilgilerdir.

Seyyahlar, ister diplomat, ister onların personeli veya tüccar, hacı, bunların arasında az da olsa -kendi istekleri dışında gelmiş olanlar- esirler olarak Osmanlı İmparatorluğu'na gelmiş olsunlar, bizlere Osmanlıya dair bizzat şahit oldukları durumlar hakkında bilgi vermektedirler. Bu verilere bakıldığında seyyahların özellikle Osmanlı yönetiminin ne kadar iyi ve etkin bir şekilde işlediği konusuna vurgu yaptıkları görülmektedir. Sultanın mutlak gücünden kaynaklanan karar mekanizmasının işleyiş sürecinin Orta Avrupa'daki soylu sınıfının erken yeniçağda felçli hale getirdiği anayasaya karşın çok daha hızlı yürümesi, aynı şekilde askeri sistemde ordu yapısının kayzerin paralı askerlerinden çok daha fazla şeyler vadediyor olması Osmanlıyı ziyaret eden herkesi etkilemekteydi.

Özellikle Protestanlar, İslam devletinin sağladığı bazı avantajlardan -özellikle 16. veya 17. Yüzyılda Orta Avrupa'da hiç tanınmayan, devlet içindeki diğer din mensuplarına gösterilen toleranslarından ve kısır ve çürümüş manastırların Osmanlıda olmamasından dolayı- etkilendiler. Öte yandan Türklerin dostluğu, özellikle Alman ülkelerinde o dönemde ciddi problem olan alkol tüketiminin Osmanlılarda bulunmaması ve günlük yaşama dair daha birçok şey olumlu örnekler olarak vurgulanmaktadır.

Zaten esasında ziyaret edilen ülke ile ilgilenerek, bölge hayvanlarının tümü veya bitki örtüsü, topografyası, ticareti, gelenek-görenekleri, tarihi ve rakip görülen din hakkında bilgiler toplayarak anlamaya çalışmak, Osmanlı İmparatorluğu'nun imajı için çok olumlu bir yaklaşımdır ki bunu da seyahatnamelerde yakalamak önemlidir.

Reiseliteratur des 16. Jahrhunderts, Diss. Wien 1978; *Pietsch*, Publizistik (21. Dipnota bakınız)

Bununla beraber sorun devam ettirilecek olsa dahi, bu, mutlakiyet yani istibdat problemi³³ tartışmaları son bulmaz. Çünkü Avrupa'daki mutlakiyet rejimi Osmanlıdan, yani despot ama iyi işleyen bir devletten etkilenilerek örnek alınmamıştır. Bu çok enteresan problem hakkında *Hans Sturmberger*³⁴ okunmaya değer bilimsel bir çalışmada fikirlerini açıklamıştır. Konunun bu aşamasında o çalışmaya atıf yapmak doğru olacaktır. Seyahat literatürü her hâlükârda daha adil ve basmakalıp ifadelerden arınmış bir şekilde Osmanlı imajına katkıda bulunmuştur. Çünkü onlar propaganda amaçlı hazırlanan broşür literatürü gibi belirli bir siyasi hedefi yerine getirmek zorunda değillerdi. Daha açık bir ifade ile denilebilir ki, 19. ve kısmen de 20. Yüzyıl literatüründe geniş kitlelerin bilincine Osmanlı ve Osmanlı genişlemesi hakkında zalim ve insanlık dışı "Hristiyan âleminin ezeli düşmanı" motifi çok negatif ve güçlü bir şekilde nüfuz etmiştir. Yüzyıllardır süren din temelli propagandanın etkisi Osmanlı imajına tamamen negatif bir biçim vererek geniş alanda modern literatürün de içine sızmış, sadece sonradan yapılan yeni araştırmalar sayesinde normal bir nitelik kazanmıştır.

Avrupa'da, Türk imajındaki dönüşüm gerçek manada aydınlanma çağında gerçekleşmiştir ki bunu da önceki seyahatnamelerdeki etnolojik ilgi alanlarında görmekteyiz. Osmanlı'nın yeniden değerlendirildiği bu değişim süreci de bizim bölgemizden ziyade, aydınlanma çağını daha erken ve tam manada yaşayan Batı Avrupa'da görülmüştür. Bakış açısındaki dönüşüm 17. Yüzyılın sonlarına doğru İslamın tekrar değerlendirilmesiyle başlamış ve artık İslama aşağılayıcı bir tavırla bakmaktan vazgeçilmiştir. Buna geleneksel olarak -Habsburg kuşatmasına karşı siyasal

---

³³ *Walter Hubatsch* (Hg.): *Absolutismus*, Darmstadt 1973 (= *Wege der Forschung* 314).

³⁴ *Hans Sturmberger*: *Das Problem der Vorbildhaftigkeit des türkischen Staatswesens im 16. und 17. Jahrhundert und sein Einfluß auf den europäischen Absolutismus*, in: *Comité international des sciences historiques, XII congrès international des sciences historiques, Vienne 29. Aout - 5. Septembre 1965, Rapports IV, Horn-Wien o. J., S. 201-209.*

motiflerden kaynaklanan- Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı eğilimi, "bütün Hristiyan dünyasının ezeli düşmanı" ile "en Hristiyan kral" arasında -ve bizim bölgemizde polemik olarak ifade edilen- ittifaka dahi götüren anlayışı da ekleyebiliriz³⁵.

Aydınlanma çağındaki despotizm tartışması Türkler hakkındaki yeni bakış açısının yayılmasına sebep olmuş, ayrıca ve özellikle aydınlanma çağında bizim bölgemizde de Türk imajı olumlu bir boyut almıştır. Herkes tarafından bilinen iyi bir örnek -elbette sayısız örnekler arasından bir tanesi- *Mozart*'ın "Saraydan kaçırma" adlı eseridir ki, Türkler burada "cömert Türk" olarak tasvir edilmiş, kötü şeytan olarak aksettirilmemiştir.

Aristokrat kültürdeki Türk imajındaki bu pozitif dönüşüme karşı, kilisenin gerek Türkler, gerekse İslama karşı negatif algıyı halk arasında hala ısrarla sürdürmesi bilimsel alanda meraka da sebep olacak -günümüze kadar süren abartılı ifadelerle birlikte- derin izler bırakmıştır. Fakat artık özellikle II. Viyana Kuşatmasının 300. yılı kutlamaları dâhilinde kökü kurutulmalıdır³⁶.

---

³⁵ *Grothaus* (19. Dipnota bakınız).

³⁶ Bu metnin el yazması 1983 yılının baharında tamamlanmış olup, o dönemden sonra bu konuyla alakalı çıkan eserler dikkate alınamamıştır. Fakat makalenin ana teması ile alakalı olarak özellikle *Maximilian Grothaus*'un çalışmalarına müracaat edilebileceğini ifade etmek gerekir.